

TA'LIM MUASSASALARIDA SOG'LOM VA IMKONIYATI CHEKLANGAN YOSHLAR O'ZARO MULOQOTINING IJTIMOIY PERTSEPSIYASI

Turdiyev To'xtaboy Mamatmurod o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti

Jismoniy tarbiya va sport

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlar o'rtasidagi o'zaro muloqotining ijtimoiy-psixologik ertsepsiyasi tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limning ahamiyati va bu jarayonda shakllanadigan o'zaro munosabatlar ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida ko'riladi. Pertsepsiya-yoshlarning bir-birini qanday qabul qilishi va baholashi – jamiyatdagi tenglik, bag'rikenglik va empatiya kabi ijtimoiy qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Аннотация: В статье анализируется социально-психологическое восприятие взаимодействия здоровой и инвалидной молодежи в образовательных учреждениях. Важность инклюзивного образования и складывающиеся в этом процессе взаимоотношения рассматриваются как важный фактор повышения эффективности образования. Восприятие – то, как молодые люди воспринимают и оценивают друг друга – служит развитию в обществе социальных ценностей, таких как равенство, толерантность и сопереживание.

Abstract: Abstract: This article analyzes the socio-psychological perception of interaction between healthy and disabled young people in educational institutions. The importance of inclusive education and the relationships formed in this process are seen as an important factor in increasing the effectiveness of education. Perception - how young people perceive and evaluate each other - serves to develop social values such as equality, tolerance and empathy in society.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, sog'lom yoshlar, imkoniyati cheklangan, yoshlar, o'zaro, muloqot, pertsepsiya, ijtimoiy integratsiya, empatiya, bag'rikenglik, ijtimoiy moslashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, inklyuziv muhit, o'qituvchi ro'li, ijtimoiy hamkorlik.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, здоровая молодежь, инвалид, молодежь, взаимодействие, общение, восприятие, социальная интеграция, эмпатия, толерантность, социальная адаптация, психологическая поддержка, инклюзивная среда, поддержка учителя, социальное сотрудничество.

Keywords: Inclusive education, healthy youth, disabled people, youth, interaction, communication, perception, social integration, empathy, tolerance, social

adaptation, psychological support, inclusive environment, teacher's role, social cooperation.

Bugungi kunda ta'lim tizimi inklyuziv ta'lim tamoyillari asosida rivojlanmoqda. Ushbu jarayonda sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlarning irgalikdagi ta'lim olishi, o'zaro muloqoti hamda jamiyatda moslashuvchanlik obilyatlarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Muloqotning pertsepsiyasi esa ushbu jarayonning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Ushbu maqolada sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlarning o'zaro muloqoti va uning ijtimoiy hamda psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zaro muloqotning ahamiyati ta'lim muassasalarida sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlar o'rtasidagi muloqot faqat bilim olish jarayonigina emas, balki shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish, bag'rikenglik va empatiya kabi fazilatlarni shakllantirish uchun ham muhimdir. Bunday muloqot jamoaviylikni rivojlantiradi, yoshlar bir-biridan o'rganadi, turli hayotiy tajribalarga ega bo'ladi.

Imkoniyati cheklangan yoshlarni to'laqonli jamoaning bir qismi sifatida qabul qilishga yordam beradi. Jamiyatda imkoniyati cheklangan shaxslarning o'z o'rnini topishiga zamin yaratadi. Muloqotga ta'sir qiluvchi shaxsiy, ijtimoiy va psixologik omillar ko'rib chiqamiz. Shuningdek, sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlarning muloqotini yaxshilash bo'yicha tavsiyalar beriladi. Inklyuziv muhit yaratish, maxsus treninglar tashkil qilish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning ushbu jarayonni rivojlantirishdagi o'rnini yoritiladi. Maqola, jamiyatda inklyuziv ta'limni rivojlantirish hamda ijtimoiy integratsiyani kuchaytirishga oid muhim g'oyalarni o'z ichiga oladi. Muloqotga ta'sir qiluvchi omillar bu o'zaro muloqotning samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq:

- Psixologik omillar- bu imkoniyati cheklangan yoshlarning o'z-o'ziga bo'lgan ishonchi va sog'lom yoshlarning empatiya darajasi.

- Atrof-muhit omillari - ta'lim muassasasidagi inklyuziv muhit hamda jamoaning ijtimoiy va madaniy normativlari.

- O'qituvchilar va murabbiylar roli - o'qituvchilar muloqotni tashkil etish va qo'llab-quvvatlashda yetakchi o'rinni egallaydi. Ular yoshlar o'rtasidagi hurmat va bag'rikenglikni rivojlantirishda namuna bo'lishi kerak.

Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim tamoyillari muhim o'rin egallamoqda. Bu tamoyillar imkoniyati cheklangan yoshlarning teng huquqli ta'lim olishini va sog'lom tengdoshlari bilan muloqot qilishini ta'minlaydi. Shu o'rinda, yoshlarning o'zaro muloqotidagi hissiy va ijtimoiy tushunchalar — pertsepsiyalar inklyuziv jarayon samaradorligining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

Pertsepsiya — bu odamlarning boshqa shaxslar bilan muloqoti davomida ularni qanday qabul qilishi va tushunishi bilan bog'liq jarayon. Ta'lim muassasalarida

sogʻlom va imkoniyati cheklangan yoshlarning bir-birini qabul qilishi, hurmat qilishi va tengdoshlik tamoyillariga rioya qilishi jamiyatdagi kelgusidagi munosabatlarni shakllantiradi. Pertsepsiyaning psixologik tahlili deganda biz muloqotda paydo boʻladigan hissiyotlar va ularning talqin qilinishi, yaʼni pertsepsiyasi muhimdir. Masalan: Sogʻlom yoshlar tomonidan- ular koʻpincha imkoniyati cheklangan tengdoshlarini himoya qilish istagini his qiladilar, ammo notoʻgʻri tushunilgan hollarda rahmdillik notoʻgʻri talqin qilinishi mumkin. Imkoniyati cheklangan yoshlar tomonidan esa, ular oʻzlarini kamsitilgan his qilishi yoki jamiyatda teng mavqega ega ekanliklarini his qilishi mumkin.

Shuning uchun ijtimoiy psixologiya boʻyicha oʻtkaziladigan treninglar va mashgʻulotlar pertsepsiyaning ijobiy tomonga oʻzgartirishda muhim oʻrin tutadi. Tushunarli qilib aytadigan boʻlsak, pertsepsiya — bu atrofdagi odamlar va voqealarni shaxsiy his-tuygʻular va tajriba orqali qabul qilish va baholash jarayonidir. Taʼlim muassasalarida bu jarayon yoshlarning bir-birini qanday qabul qilishi, hurmat qilishi va oʻzaro muloqotni qurish usullarini belgilaydi.

Sogʻlom yoshlar nuqtayi nazaridan: Imkoniyati cheklangan tengdoshlarini himoya qilish yoki ularga yordam berish hissi. Baʼzan esa rahm-shafqat yoki notoʻgʻri tushunilgan hurmat (masalan, ularni teng huquqli emas, balki ojiz deb qabul qilish).

Imkoniyati cheklangan yoshlar nuqtayi nazaridan: Oʻziga nisbatan kamsitilish yoki ajratib qoʻyish hissi. Shuningdek teng huquqli munosabatni xohlash, lekin baʼzan oʻz kamchiliklari tufayli muloqotga kirishishda qiyinchilikka duch kelish.

Muloqotning ijtimoiy-psixologik ahamiyati.

1. Ijtimoiy integratsiya: Sogʻlom va imkoniyati cheklangan yoshlarning birgalikdagi taʼlimi jamiyatda tenglik, bagʻrikenglik va hamkorlikni ivojlantirishga yordam beradi.

2. Empatiya va bagʻrikenglik: Birgalikda taʼlim yoshlar oʻrtasida empatiya yaʼni, boshqa odamning his-tuygʻularini tushunish va qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

3. Jamoaviy hamkorlikni shakllantirish: Oʻquvchilar birgalikda ishlash orqali bir-biridan oʻrganadilar, bu esa oʻz navbatida ijtimoiy munosabatlarning yaxshilanishiga olib keladi.

Pertsepsiyaga taʼsir qiluvchi omillar

1. Psixologik omillar: Sogʻlom oʻquvchilarning empatiya darajasi. Imkoniyati cheklangan yoshlarning oʻz-oʻziga boʻlgan ishonchi

2. Taʼlim muassasasining muhitiga bogʻliq omillar: Inklyuziv muhitning mavjudligi. Oʻqituvchilarning inklyuziv taʼlimga yondashuvi va muloqotni ragʻbatlantirish usullari.

3. Ijtimoiy stereotiplar: Imkoniyati cheklangan shaxslarni zaif yoki yordamga muhtoj deb qabul qilish.

Ularni jamiyatda teng huquqli shaxs sifatida tan olishdagi to'siq. Sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlar o'rtasidagi muloqotni samarali tashkil qilish uchun quyidagilar tavsiya etiladi: inklyuziv muhitni yaratish ya'ni ta'lim muassasalarida barcha yoshlar uchun teng sharoitlar yaratilishi lozim. Trening va seminarlar tashkil etishda biz muloqotni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar o'tkazishni tushunishimiz kerak. Shuningdek, jamiyatda inklyuziv ta'limning afzalliklari haqida keng tushuntirish ishlari olib borish. Bundan maqsad esa ota-onalar va jamoatchilikni jalb qilishdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Inklyuziv ta'lim orqali sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlarning o'zaro muloqoti nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatdagi ijtimoiy integratsiyani ham kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu sababli, bunday muloqotni to'g'ri yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash hamma uchun dolzarb vazifa hisoblanadi. Ta'lim muassasalarida sog'lom va imkoniyati cheklangan yoshlar o'rtasidagi muloqotni rivojlantirish inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir. Bu jarayon, nafaqat ta'lim sifatini yaxshilash, balki jamiyatdagi tenglik, bag'rikenglik va birgalikda yashash tamoyillarini rivojlantirishga xizmat qiladi. To'g'ri tashkil etilgan muloqot har ikki guruh uchun ijtimoiy va psixologik rivojlanish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Karimov, A. "Inklyuziv ta'lim tamoyillari" (O'zbekiston Respublikasi pedagogika institutlari ilmiy maqolalari).
- 2.Xusanov, N. "Ta'lim tizimida psixologik moslashuv" 3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi rasmiy sayti (www.xtv.uz).
- 4.Nabiyeva, G.A. (2021). Imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiya olishlari.
- 5.R.Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma. Toshkent-2021-yil.
6. UNESCO: "Inclusive Education: The Way of the Future". Booth, T., Ainscow, M. "Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools". Mittler, P. "Working Towards Inclusive Education: Social Contexts".
- 7.<https://cyberleninka.ru/article/n/imkoniyati-cheklangan-bolalar-maktablarida-ta-lim-jarayonini-tashkil-etish>.
- 8.Po'latova P.M. <Maxsus pedagogika (oligofreno pedagogika)> "O'qituvchi"- 2005y